

Friska
arbetsplatser
HANTERAR FARLIGA
ÄMNEN PÅ ETT
SÄKERT SÄTT

Lagstiftningsram för farliga ämnen på arbetsplatser

Viktiga punkter

- EU har en omfattande lagstiftningsram som ska skydda arbetstagare från riskerna med farliga ämnen på arbetsplatser.
- Den mest relevanta lagstiftningen på EU-nivå utgörs av ramdirektivet om arbetsmiljö, direktivet om kemiska ägens samt direktivet om carcinogener och mutagena ämnen. Dessa direktiv och deras införlivande i nationell lag syftar till att minska arbetstagarnas exponering för farliga ämnen på arbetsplatser.
- Lagstiftning inom andra politiska områden bidrar också till att minska riskerna från farliga ämnen på arbetsplatser, såsom EU:s lagstiftning om kemiska substanser och blandningar liksom särskild EU-lagstiftning och internationell lagstiftning om avfall, förvaring och transport.
- En av de viktigaste utmaningarna är att se till att lagstiftningen verkligen genomförs i praktiken, t.ex. vad gäller tillämpningen av principen om att först och främst vidta så effektiva förebyggande åtgärder som möjligt.

Friska arbetsplatser hanterar farliga ämnen på ett säkert sätt

Europeiska arbetsmiljöbyrån (EU-Osha) bedriver en Europa-omfattande kampanj under 2018 och 2019 för att främja förebyggande av riskerna med farliga ämnen på arbetsplatser. Syftet är att minska förekomsten av och exponeringen för farliga ämnen på arbetsplatser genom att öka medvetenheten om riskerna och om effektiva sätt att förebygga dem.

Problemet

Farliga ämnen är alltjämt en framträdande arbetsmiljöfråga på arbetsplatserna. Effekterna av exponering för farliga ämnen kan vara allt från tillfälliga och milda hälsoförsämringar som hudirritation, till allvarliga akuta och kroniska sjukdomar som lungobstruktion eller potentiellt dödliga sjukdomar som asbestos (dammlunga) och cancer.

Flera farliga ämnen är dessutom brandfarliga eller explosiva, vilket innebär ytterligare säkerhetsrisker. Därtill har vissa ämnen akut toxiska och dödliga effekter. Detta gäller t.ex. gaser som bildas från avloppsvatten eller gaser som läcker från kylsystem.

Lagstiftningens omfattning

Omfattande EU-lagstiftning har inrättats för att kontrollera och minska arbetsmiljöriskerna. De mest specifika och övergripande europeiska direktiven om farliga ämnen är direktivet om kemiska agens och direktivet om carcinogener och mutagena ämnen. De grundläggande arbetsmiljökraven på ett företag fastställs i ramdirektivet om arbetsmiljö.

Det finns vissa specifika arbetsmiljödirektiv som exempelvis reglerar exponeringen för asbest på arbetsplatsen eller anger gränsvärden för exponering för särskilda substanser. Andra direktiv syftar till att skydda särskilda grupper, t.ex. ammande eller gravida arbetstagare, från vissa ämnen.

Mer information om EU-lagstiftningen hittar du på Europeiska arbetsmiljöbyråns webbplats <https://osha.europa.eu/sv/safety-and-health-legislation/european-directives> och på EUR-Lex webbplats <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html>.

EU:s viktigaste arbetsmiljödirektiv om farliga ämnen

Direktiv 98/24/EG (direktivet om kemiska agens av den 7 april 1998 om skydd av arbetstagares hälsa och säkerhet mot risker som har samband med kemiska agens i arbetet)

Direktiv 2004/37/EG (direktivet om carcinogener och mutagena ämnen) av den 29 april 2004 om skydd för arbetstagare mot risker vid exponering för carcinogener eller mutagena ämnen i arbetet

Direktiv 89/391/EEG (ramdirektivet om arbetsmiljö) av den 12 juni 1989 om åtgärder för att främja förbättringar av arbetstagarnas säkerhet och hälsa i arbetet – "ramdirektivet"

Annan EU-arbetsmiljölagerstiftning om farliga ämnen

Direktiv 92/85/EEG (direktivet om ammande och gravida arbetstagare) av den 19 oktober 1992 om åtgärder för att förbättra säkerhet och hälsa på arbetsplatsen för arbetstagare som är gravida, nyligen har fött barn eller ammar

Direktiv 2009/148/EG (om exponering för asbest i arbetet) av den 30 november 2009 om skydd för arbetstagare mot risker vid exponering för asbest i arbetet

Det finns också flera olika direktiv om bindande och vägledande yrkeshygieniska gränsvärden: <https://osha.europa.eu/sv/legislation/directives/exposure-to-chemical-agents-and-chemical-safety>

Det finns även EU-lagstiftning om kemikalier och dithörande informationskrav som bidrar till säkerhet och hälsa på arbetsplatsen, t.ex. CLP-förordningen (om klassificering, märkning och förpackning av ämnen och blandningar). Dessutom finns omfattande information att tillgå, inom ramen för Reach-lagstiftningen (registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier), om kemiska substanser på den europeiska marknaden. Denna lagstiftning föreskriver också att ämnen och blandningar endast får användas för tydligt angivna syften och den begränsar eller förbjuder användningen av många ämnen.

Företagen ska via säkerhetsdatablad få grundläggande information och information om de viktigaste kraven för säkerhet och hälsa i samband med användningen av kemikalier. Säkerhetsdatabladerna är en av de viktigaste informationskällorna om ämnen och blandningar, och de bör innehålla all den information som arbetsgivarna behöver för att kunna utföra riskbedömningar, informera arbetstagarna och ge dem förhållningsorder samt vidta lämpliga åtgärder för att begränsa riskerna.

Förordningar om användningen av kemikalier

Förordning (EG) nr 1907/2006 (Reach-förordningen) av den 18 december 2006 om **registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach)**. Förordningen om **säkerhetsdatablad är en del av Reach-förordningen**, se avdelning IV, artiklarna 31–36.

Förordning (EG) nr 1272/2008 (CLP-förordningen) av den 16 december 2008 om **klassificering, märkning och förpackning** av ämnen och blandningar. Echa (Europeiska kemikaliemyndigheten) erbjuder vägledning och utförlig information: <https://echa.europa.eu/information-on-chemicals/cl-inventory-database>

Det finns även annan relevant lagstiftning som berör farliga ämnen, exempelvis direktiven om avfall, elektriskt och elektroniskt avfall, förvaring och transport av farligt gods och förebyggande av allvarliga olyckor, liksom mycket miljölagstiftning och produkt-specifik lagstiftning, som t.ex. batteridirektivet (2006/66/EG).

Vilka åtgärder krävs enligt arbetsmiljölagstiftningen?

Grundläggande

I **ramdirektivet** anges de grundläggande organisatoriska kraven för företagens arbetsmiljö. Bland annat ska chefen/ägaren fördela uppgifter i arbetsmiljöarbetet till ansvariga personer och skyddsombud eller arbetsmiljörepresentanter ska utses och få arbetsmiljöutbildning. Dessutom ska de lagangivna förfarandena för medverkan i och samråd kring arbetsmiljön inrättas, inbegripet kommittéer om så krävs, arbetstagarna ska få instruktioner och utbildning och obligatoriska riskbedömningar ska genomföras. Mycket grundläggande tekniska arbetsmiljövillkor anges i ett direktiv om minimikrav för säkerhet och hälsa på arbetsplatsen, vad gäller t.ex. byggnaders säkerhet, brandsäkerhet, arbetsutrymme, temperatur och ventilation (direktiv 1989/654/EEG av den 30 november 1989 om minimikrav för säkerhet och hälsa på arbetsplatsen).

Utgångspunkten för och nyckeln till att kunna minska och förebygga riskerna är riskbedömningar. Alla företag i Europa är skyldiga att utföra riskbedömningar i enlighet med ramdirektivet.

Riskbedömningar är det första och viktigaste steget mot förebyggande av risker

Lagstiftning på både EU- och medlemsstatsnivå klargör att riskbedömning på arbetsplatsen är en nödvändig förutsättning för framgångsrikt förebyggande. I synnerhet för små och medelstora företag är det användbart att dela upp riskbedömningsprocessen i flera steg, så att den blir mer hanterbar. En riskbedömning för farliga ämnen bör innehålla följande sju steg:

1. En genomgång bör göras av farliga ämnen på arbetsplatsen liksom av sådana som uppstår under arbetsprocessen, t.ex. vid förbränning, dieselavgaser i lagerlokaler, damm från borring eller slipning (klippblock, stenar, trä, metall m.m.), ångor från svetsning eller lödning, produkter som uppstår vid nedbrytningsprocesser inom återvinnings- och avfallsindustrier m.m.
2. Information bör inhämtas om särskilda risker, t.ex. vad gäller kemiska produkter (från säkerhetsdatablad) och ämnen som kan uppstå under processerna (https://oshwiki.eu/wiki/Process-generated_contaminants).
3. Exponeringen för de konstaterade farliga ämnena bör bedömas genom en granskning av typen av, intensiteten på och längden och mängden av den exponering som arbetstagarna utsätts för, liksom hur ofta den förekommer.
4. En handlingsplan bör upprättas som anger vilka steg som måste vidtas, i rangordning, för att minska riskerna för arbetstagarna. I planen bör det tydligt anges hur och när stegen bör vidtas och av vem. Först och främst måste man överväga om det går att eliminera eller byta ut ämnet.
5. Vid riskbedömningen bör hänsyn också tas till alla arbetstagare som kan vara särskilt utsatta. De åtgärder som är nödvändiga för att skydda dem liksom den ytterligare utbildning och information som krävs bör anges. Arbetstagare kan också bli exponerade när de utför underhålls- eller reparationsarbete eller genom olyckshändelser, t.ex. för mellanprodukter från en kemisk produktionsprocess som vanligen är tillsluten.
6. Riskbedömningen bör regelbundet ses över och uppdateras.
7. De förebyggande åtgärdernas inverkan och förbättrande verkan bör bedömas och ses över om så krävs.

Kostnadsfria interaktiva e-verktyg för en enklare riskbedömning

E-verktyget för kampanjen "Friska arbetsplatser hanterar farliga ämnen på ett säkert sätt": ett interaktivt, användarvänligt verktyg från Europeiska arbetsmiljöbyrån som hjälper arbetsplatser att hantera farliga ämnen. <https://eguides.osha.europa.eu/dangerous-substances>

OIRA: Europeiska arbetsmiljöbyrån tillhandahåller ett verktyg för riskbedömningar online för olika sektorer och yrken, vilket omfattar många olika områden – däribland risker från farliga ämnen (på olika språk) <https://oiraproject.eu/oira-tools>

COSHH Essentials: tillhandahålls av Storbritanniens hälso- och säkerhetsmyndighet (HSE), på engelska. <http://www.hse.gov.uk/coshh/essentials/coshh-tool.htm>

EMKG: tillhandahålls av Tysklands nationella institut för säkerhet och hälsa (BauA), på tyska och engelska. http://www.baua.de/en/Topics-from-A-to-Z/Hazardous-Substances/EMKG/EMKG_content.html

KemiGuiden: tillhandahålls av Prevent, på svenska. www.kemiguident.se; www.kemiguident.dk

SEIRICH: tillhandahålls av Frankrikes nationella institut för säkerhet och hälsa (INRS), på franska. <http://www.inrs.fr/publications/outils/seirich.html>

Stoffenmanager: tillhandahålls av ett nederländskt konsortium och grundversionen finns att tillgå kostnadsfritt på sex språk. <https://stoffenmanager.nl>

Åtgärder som ska vidtas efter riskidentifiering och riskbedömning

Den europeiska arbetsmiljölagstiftningen föreskriver en "hierarki" för de åtgärder som syftar till att förebygga eller minska arbetstagarnas exponering för farliga ämnen (artikel 6 i direktivet om kemiska agens). Denna rangordning – som det heter i direktivet – kallas även för STOP-principen.

S = Substitution (täcker även in den totala elimineringen av ett farligt ämne)

T = Tekniska åtgärder

O = Organisatoriska åtgärder

P = Personliga skyddsåtgärder

Generaldirektoratet för sysselsättning, socialpolitik och inkludering har offentliggjort en vägledning inom detta område, *Minimising chemical risk to workers' health and safety through substitution* (minimera de kemiska riskerna för arbetstagarnas hälsa och säkerhet genom substitution) ⁽¹⁾.

Om ett ämne eller en metod inte kan elimineras eller bytas ut får exponeringen förebyggas eller reduceras genom tekniska eller organisatoriska åtgärder, såsom

- tillslutning eller inkapsling av arbetet/processen för att undvika utsläpp, t.ex. från öppna kemiska bad,
- tekniska lösningar som minimerar koncentrationen i de exponerade områdena, t.ex. dopp i stället för sprutning eller bättre ventilation,
- organisatoriska åtgärder för att t.ex. minimera antalet exponerade arbetstagare genom mer åtskilda arbetsplatser eller minimera exponeringens längd och intensitet.

I vissa medlemsstater finns det praktisk information (genom direkt rådgivning eller vägledningsblad för kontroll) om olika former av beprövad kontrollteknik för standardarbeten som fyllnad, pumpning, borring, slipning eller svetsning ⁽²⁾.

Om sådana åtgärder inte kan tillämpas är den sista utvägen användningen av lämplig personlig skyddsutrustning. Den personliga skyddsutrustningen måste utformas så att den skyddar arbetstagarna från exponering med högsta möjliga skyddsnivå. Den ska vara ergonomisk och hållas i gott skick. Det finns en särskild EU-förordning för personlig skyddsutrustning (förordning (EU) 2016/425 av den 9 mars 2016 om personlig skyddsutrustning och om upphävande av rådets direktiv 89/686/EEG).

Medlemsstaternas och nationell lagstiftning

När EU utfärdar direktiv har medlemsstaterna rätt att införa ytterligare, utförligare eller striktare bestämmelser om skydd för arbetstagarna, såsom begränsad tillämpning av vissa arbetsförfaranden, eftersom motsvarande europeiska direktiv ofta endast fastställer minimikrav eller allmänna föreskrifter.

Som en följd av detta innehåller nationella förordningar ofta många detaljbestämmelser för hanteringen av farliga ämnen i arbetsmiljön. Vi rekommenderar därför att **ni läser på om kraven i den specifika nationella lagstiftningen** om användningen och hanteringen av farliga ämnen på arbetsplatsen.

STOP-principen

En hierarki för förebyggande åtgärder

Mer information

Mer information om farliga ämnen finns på byråns webbplats <https://osha.europa.eu/sv/themes/dangerous-substances>

¹ <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c94c5caf-fca6-498e-8dff-f75c6e20147f>

² Se Storbritanniens HSE för direkta rådgivningsblad: <http://www.hse.gov.uk/coshh/essentials>